

Jedini način da se umakne ponoru jeste taj da se on osmotri, da se izmeri njegova širina i dubina pa da se čovek spusti na dno.

Cezare Paveze.

miroslav egerić

ĆOSIĆEVA ALEGORIJSKA VIZIJA

110-75042311

dobrica Ćosić: BAJKA, PROSVETA, Beograd, 1966

uočavanju našao izraz lišen patetike, sveden na beleženje činjenica, što ostvaruje impresiju na prvi pogled čudnu, da pisac ima izvesno nadlično razumevanje za sve te ljude **podjednake**, ne tražeći moralistički krivica. Kao da u njima vidi igračke jedne neumoljive istorijske sile, bez dozivanja Enrija, noteći da naglasi da zno odgovornosti svih, u svemu i za sve što je bilo, može da pogodi svojom težinom žrtve koliko i mučitelje... Kamonija ima oblik piramide i sa vrha je piramida prošire se jedna volja, ali i piramida i njen vrh omogućuju su umištanjem, obuzdavanjem, onih beskrasnih pokreta slobode unutar te piramide, a što do tih pokreta nije dolazilo u doba strahovlade vrha, razlozi, izgleda, nisu samo u nadljudskoj koncentraciji moći u vrhu nego i u pristajanju na nemoć onih sa podnožja i iz čitavog zračanja Piramide... Ovim poglavljem naročito naša književnost je dobila i izvršno oštrovu satiru totalitarne države.

2
Mnogi čitaoci osetljivi za oštroumnosti ove knjige upitaće se, ne bez prava, kakva je priroda Ćosićevih vizija, otvara li ona horizonte naše ili ih zatvara, ima li u tom tragavanju za kameničnom mudrošću i smisla i elemenata koji vezuju čoveka za život, govoreći mu da ipak sve nije propalo u talasima apsurdne i besmislene ljudske sudbine. Pravdi za volju, treba reći da Bajka nije vedra knjiga, da ne želi sugestije vedrina po svaku cenu, i da u Ćosićevoj globalnoj viziji hod ljudskog "bratstva" kroz istoriju predstavlja pre poprište za vitalnosti zla, za mogućnosti da ljudsko bude poraženo nego za pobeđe dobra, razuma i pravičnosti. Ona u tom smislu predstavlja jednu sumornu procesiju u kojoj se čovečanstvo kreće potresno-nelogično, teturavobolno, neskladno, i kao slepac pripajajući u mraku predrasude i iracionalnih plima, podsećajući svemu što je u njegovoj osnovi napretka korene i moći protivnosti koja ne može da obuzda, silama koje ga premasuju, isko su njegov vlastiti proizvod. U svemu tome ima nekog unutrašnjeg zakona, svet i stvari u svetu, život i stvari života, imaju svoju istoriju, svoje uslove oznake posredstvom kojih ljudi o njima razmišljaju, ali sve ono što se događa između pojedinačnih postojanja, sve ono što je proces, nastajanje, tek kasnije dobija svoj smisao, pošto se vrhovi procesa zatvore ili, tačnije, oboje stradanjima tragičnim, rascepljenih ljudskih života. Nostalgija za celinom ljudskog života, čovečnog u čoveku i vrši, utoliko je bolnija, dublja i sumornija, ukoliko više izmiču i najmanji tit raji raja, nađe na sklonište, blagosti postojanja.

3
Dobrica Ćosić je ovom knjigom iskrenu u potragu za izvrsnim centralnim, suštavnim istinama-mudrostima, onima koje jednom otkrivene, postaju vrsta svetiljki, koje daju pravo čoveku da ponavlja zajedno sa Paskalom da je "čovek trska, ali trska koja misli". Otuda je on u njoj progovorio, nužno, jezikom koji je bitno različit onome iz njegovih ranijih knjiga, oblicima jednostavnijim i smirenijim. Duh metafore i ograđeno vitalističkih slika, zamenjen je avde smemnim, ponešto jednolikim govorom misli-konstatacija; pisac koji je uživao u šarolikosti sveta, u sopstvenoj moći da govori slikama inherentnim toj šarolikosti, postao je vrsta beležnika, sekretara. Sav onaj likovni kolorit njegovih ranijih knjiga, polnust je tako u ovoj svetlošću jedne misli koja relik, oseća potrebu za retorskim "dodacima". Istini za volju, možda Ćosićev temperament i strada u tom presadivanju, jer su opisi ipak jedine bistave stranice Bajke (naročito opisi susreta sa Andamom, u rečnom koloritu i reljefu, u dahu nečeg drvno jednog i vednog), ali pisac Ćosićevog reda mora pre svega da misli na Ukupan Stil, u smislu reljefa i izrazitosti Dela! Otuda ovdje metafora i kraj su prisutne ne služe više da pored ostalog pokazuju i sebe, nego samo da naglase pra-

vac, granice i intenzitet jedne misli koja ih priziva u pomoć. Čula likovnost, metaforičke energije, melodičnosti — sve je to najteže po strani:

„Ali više ne smem, kaže na jednom mestu pisac, da trošim svetlosti na takve beznačajnosti; mrtvi su moj cilj; junake ću pitati šta čovek ne sme; kukavice — šta čovek sme; žrtve rekinje i čovekove, ptaču: šta čovek ne voli; samoubice — šta čovek najduže voli; proroci su dužni da mi kažu šta je stvarno bilo; detu ću prevariti da mi povere šta će biti; žene mi moraju priznati: postoji li nešto što svi ljudi mrze, i šta svi ljudi neće“.

Takve, sa očiglednim nastojanjem da sve du u izraz samo jednostavne svetlosti iskustva, bez naglašavanja pokreta u visine ili u stranu od osnovnih tokova misli, ove rečenice kao da svedoče o jednoj Ćosićevoj želji i moći da usvoji onu čuvenu misao: da je dužnost pisca da uzbuđuje a ne da se uzbuđuje pred čitaocem. Otuda u Bajci prisustvo prozračnog intelektualnog govora o gibanjima i tajnama sveta, otuda onaj, ako se tako može reći stegnuti, stvrdnut tok rečenica, koji prestono hvata samo višegube i skrivene puteve saznanja, ne slikajući sporodne rukavice, ne gubeći u globalnom za račun finise, ali ne žrtvujući, u sferi globalnog, skoro ni jedno od bitnijih saznanja kojima želi da osvetli duh i reljef.

Svakako, ima u ovoj knjizi stranica koje, kraj sve originalnosti ideja, i pored sve bizarnosti u poletu invencije, ne mogu du go da prikuju pažnju čitaoca i u kojima se oseća da pisac mamuz doseglosti, da izdužuje svoju erudiciju, dajući utisak da se stvaralački razboj čuje i kad ne radi. Takvo je skoro čitavo poglavlje Razistorija u kojem se na oko žezlesetak stranica razvija jedna čudna ideja o kretanju čovečanstva nastrojke i u toku kojeg čovek oseća svu strahotu nekih retro-događaja koji su moguću samo u imaginaciji osetljive prirode, ali koje ne može da doživi u punoj meri zato što ih ni pisac nije mogao, objektivno, doživeti. Čovek može da zamisli razistoriju, ali ne može da je doživi, jer je sav u istoriji i jer su mu sve moći treme s njom vezane. Pošto se ne vidi pokret, ubedljivost životnog procesa, koji podrazumeva konkretnu pamtnu, konkretnih posebnih likova zbog svega što se zove razistorija i jer u njemu, starinski govoreći, jesu duša, one dolaze kao odjeci na pritisak života, over poglavlje nose više dosetljive, domišljate jeze nego življene tragike, više je gest nego grč i grimasa patnje.

Čitačac će zato utoliko radosnije zaroniti u „zvonač i bujan žubr reke“ koji se pojavljuje na kraju romana, u žito i toplu letnju tamu, premećući vaticrama svitaca, u opise rasakšnih Andaminih odnosa prema gradskom svetu i životu, u kojima se, ponovo oseća primama, vitalistička tvoračka moć pisca knjige. Možda će neko studiju jednom napisati o tim opisima, o onim gustim, punkovirnim redovima u kojima se, još jednom više, oseća da svet kojim smo naselili, svet trave, kamenja, rečnog proticanja, lišća, voda i nebesa, ima toliko duže koliko su ljudi kodri da je u njemu otkruiji. Ti opisi u ovoj knjizi dejuvstvu utoliko snažnije ukoliko su u bližem susedstvu sa paklom istorije i iz čije perspektive i kad neđe da to budu, postaju „sklonište od istorije“, blagosti od postojanja, od drevnih veza kojima je čovek od pamteveka vezan za te zemlje, za mene korenja, riba, useva u zemlji, za tih lep i govor belutaka. Ćosić nam sasledno opominje da postoji taj svet, da ga treba stisati i da srna aura ljudske sudbine može postati lakša čoveku, ako osvoji sposobnost da taj svet istinski čuje.

A ovaj naš svet, svet velikih strahova među strahovima, u kome svakog jutra nek, neznan a drag, jeca od bola i ludi od hedonističke sreće, ovaj svet koji se niže od iskoni odobra ka zlu i obnurnim tragom, koji još ne zna znanje jedinstva, jedino korisno, mudro znanje, ono koje sugeriše viziju dobrote i solidarnosti, možda je ovom knjigom postao teži za jedan ljudski bol, ali saroviji, bogatiji za jedan otvoren nepoštedan pogled. U srpskoj književnosti koja ne pati od obilja misaonosti, u kojoj su do juče takoreći pisci bili predstavnici svojih pokrajina u književnosti, i bili mereni pretežno tim merilima, pravo je iznenađenje i radost kad se pojavi knjiga ovakve sadržine i oblika, otvorena za fluidnije prostore makrokosma, za složena pitanja opštnje ljudske misaonosti i dramatike.

Ono što treba ponoviti, a što je već pravdno i tačno rečeno (Zoran Gavrilović u Politici) ovo delo je nesumnjiv prolaz srpske književnosti u predaja d sada u njoj nepristube, delatnički imaginacija i oštrovde satirne invencije. Ona njim dobija ne samo svoju varijantu faustovskog kočica sa sudbinom sveta, pridružujući se povorci lucidnih duhova koji su o tome mislili, nego osvaja i dimenziju smernosti svesti o sopstvenom težinom smeru. Ako publika nije zamendalila dušu dustrukim mandalima (konsumacije i spokojstva, ako kritika nije radi kritičara nego radi književnosti, ta „bajka“ mogla bi nam, prepuna čudne jeze i pronicljive melanholije, otkriniti vrata, omandalili zamendalijane prostore života, onih znanja uva la, na kojima su preoprezn, nesigurne oči do sada videle samo: zabranjeno! Ponor o krcme je govorio Paveze, sa početka ovog dijaloga, ne ukida se otkretanjem glave, još manje simulacijom vedrine. Ćosić to odlično zna i takvo znanje zaloga je za sutrašnje pokrete i preobraznje njegovog stvaralačke slobode.